

H. M. Heybroek

Inleiding

Het is niet moeilijk om de Landelijke Werkgroep Kritisch Bosbeheer op zijn zwakke punten aan te vallen.

De groep veroordeelt als "onnatuurlijk" het gebruik van hybriden tussent Westeuropese en Amerikaanse populieren in bossen die mede een productiefunctie hebben, maar ziet er zelf geen been in om in onze natuurgebieden dieren los te laten die uit hybridisatie van de Oosteuropese wisent met de Amerikaanse bison zijn ontstaan, evenals allerlei gedomesticeerd vee van onbekende oorsprong. De groep wil een plantverbod voor de exotische Amerikaanse eik, maar bepleit zelf het gebruik van de niet minder exotische tamme kastanje die hier door de Romeinen gebracht is en die zelfs in Noord-Italië vóór de Romeinse tijd nog niet voorkwam. De klachten over genetische verarming van het bos lijken eerder gebaseerd op angst en algemeenheden dan op kennis van de huidige Nederlandse bosbouw. En natuurlijk bestaat er evenzeer een collectieve behoefte aan houtvoorziening als aan recreatie- en natuurgebieden, het heeft geen zin dat te ontkennen.

Daarnaast heeft de groep, die heel wat denkwerk heeft verzet, zonder meer ook zijn sterke punten. In het hiernavolgende zal ingegaan worden op enkele van de vele thema's die de groep aangesneden heeft, teneinde te proberen tot een zekere tussenbalans te komen.

Recreatie

KB stelt dat 85% van het Nederlandse bos "geen aantrekkingskracht heeft voor het publiek", en noemt als bron voor deze stelling het Centaal Bureau voor de Statistiek. De precieze bronvermelding zouden we wel eens willen zien, om herkomst en context van dit cijfer te kunnen beoordelen, maar ook zonder dat is het duidelijk dat hiermee een volledig onjuist beeld wordt gegeven van de waarde van het huidige bos voor de recreatie. Uit allerlei onderzoek blijkt juist dat bosbezoek een bijzonder populaire vorm van recreatie is. Een enquête in 1974 leidde tot

de conclusie dat 44% van de Nederlanders van twaalf jaar en ouder op tenminste één van de vijf zon- en feestdagen van juni 1974 naar het bos was gegaan (SBB 1974). Een uitvoeriger enquête in Drente (SBB 1977) leerde dat in de zomer van 1974 maar liefst 84% van de ondervraagden naar het bos waren gegaan (alleen overtroffen door bezoek aan familie en kennissen met 91%); belangrijker nog is dat van deze groep de meesten (63%) het bosbezoek zeer positief waardeerden (voor familiebezoek was dit getal slechts 34). Bezoek aan bos werd ook hoger gewaardeerd dan bezoek aan strand, water etc. (50%). Opvallend is dat de meesten (58%) flinke wandelingen van meer dan een uur maakten en dat ook de meesten actief naar vogels, wild, planten of paddestoelen keken. Het is verleidelijk nog meer cijfers te citeren, maar het beeld is al duidelijk dat zelfs de relatief jonge Drentse bossen hoog scoren in aantrekkelijkheid. En hoewel de verschillende boswachterijen wel wat verschillend gewaardeerd worden, trekt het dichtstbijzijnde bos toch steeds de meeste bezoekers.

Het spreekt overigens vanzelf dat er op het punt van de aantrekkelijkheid nog best wat te verbeteren valt. Uit het artikel van Van den Bos en Oldenkamp blijkt dat de bosbeheerders niet anders willen dan de kwaliteiten (en dat zijn mede de recreatieve kwaliteiten) van de bossen op te voeren.

Kritisch Bosbeheer stelt dat door het invoeren van een vorm van "natuurbosbouw" die moet leiden naar natuurbos, de aantrekkelijkheid van het bos sterk vergroot kan worden. Dat is nog maar de vraag. Natuurlijk kan het natuurbos fascinerend zijn voor bosbouwer, bioloog en natuurliefhebber, en natuurlijk zou een zekere oppervlakte natuurbos een trekpleister kunnen zijn voor mensen die eens wat anders willen zien. Natuurlijk kan het, met een natuurpad en een opvangcentrum een educatieve waarde hebben. En natuurlijk zijn de bezwaren van sommige toeristen tegen die "slordige" omgevallen bomen net zo vergankelijk als de bezwaren die wegbeheerders kortgeleden nog hadden tegen de "onverzorgde" maar zoveel bloemrijkere berm.

Toch is het erg twijfelachtig of natuurbos in aanzienlijke oppervlakten nog wel zo aantrekkelijk is voor de grote recreatie. De geringe overzichtelijkheid van het bos, de dode bomen op de grond, de dode bomen die dreigen om te vallen, ze zouden het bos wel eens onvriendelijk, afwijzend, deprimerend kunnen maken en zelfs een zekere hulver op kunnen roepen die diep zit en niet met een beetje voorlichting op te heffen is. Het loslaten van allerlei bosvee maakt het ook niet beter. Tenslotte zou natuurbos over een grote oppervlakte voor de niet-vakman eentonig kunnen worden, met een voortdurende herhaling van hetzelfde patroon – dit in contrast met het huidige bos met zijn grote variatie aan in- en uitheemse bomen, zijn verschillen in beheer, geschiedenis en doelstellingen. De voorlichting van K.B. over de recreatieve betekenis van het huidige bos is dus onjuist. Voor de grote recreatie kan de inrichting van een beperkt gebied als natuurbos gunstig zijn als educatief element en daar het de variatie vergroot; inrichting van grote arealen als natuurbos verkleint de variatie en is dus voor de recreatie ongunstig.

Schema van bostypen

Het schema van bostypen naar de graad van menselijke beïnvloeding zoals afgedrukt op pag. 15 van het januarinumnummer van het Nederlands Bosbouw Tijdschrift is een interessante poging tot classificatie, en vraagt een bespreking tot in enkele details; men neme het schema erbij.

De bovenste helft van de tabel geeft aanleiding tot twee opmerkingen. Het woord "houtteelt" heeft reeds twee andere betekenissen, en voor de eerste categorie, dat zijn de meest door de mens beïnvloede bossen, kan men daarom beter de door Van Goor voorgestelde term "boomplantages" gebruiken. De tweede opmerking betreft het kenmerk "plenter- of uitkapbos" in de derde categorie, het meest natuurlijke cultuurbos. Bosbouwers worden wel eens wat moe om alsmaar weer te moeten uitleggen dat het ook door hen bewonderde plenterbos in Europa in grote lijnen gebonden is aan de boomsoorten zilverden – beuk – fljnspar, en dat in onze bossen met lighthoutsoorten niemand een plenterbos kan maken. Het beste wat onder onze omstandigheden te bereiken is, is een vorm van groepenkap.

De moeilijkheden worden groter als we dit schema willen invullen, dus de onderste helft van de tabel gaan bekijken. In de categorie die we herdoopt hebben als "boomplantages" vinden we o.a. "grovedennenbos zonder ondergroei". Dit is echter geen zelfstandig type, maar niet meer dan een stadium, een

fase van bosontwikkeling. Het Fagetum nudum staat hier ook wat onwennig: ten eerste is het niet duidelijk welke bosbouwer zo'n bos voor houtproductie aan zou willen leggen, maar belangrijker is dat dit type bos in alle categorieën voor kan komen, tot in de categorie "natuurlijk", dat zijn dus bossen met de hoogste natuurlijkheidsgraad. Volgens beste weten van de botanici is dit de (inderdaad op het eerste gezicht weinig aantrekkelijke) natuurlijke climaxvegetatie ook op onze armere gronden; vergelijk de malebossen. Op de rijkere gronden komt wel ondergroei voor.

Bij de "boomplantages" willen wij bijv. populierenbeplantingen op weiland rekenen, en ook jonge bossen van fljnspar, douglas etc. Maar hierin zijn al gauw aanzetten waar te nemen tot "spontane ontwikkelingen": wanneer ze op de juiste grond staan, tijdig gedund worden en de kans krijgen oud te worden, dan schuiven ze op naar de volgende categorie. Een te korte omloop is vanuit dit gezichtspunt funest, en Van den Bos en Oldenkamp (1978) verzetten zich daar dan ook tegen.

Afgezien van de genoemde aanloopfasen van bos, van de bossen met te korte omlopen en van enkele randverschijnselen speelt de hele "normale" bosbouw zich dus af in de twee volgende categorieën, getiteld "intensieve bosteelt" en "half-natuurlijke extensieve bosteelt". De grens tussen de twee is moeilijk te trekken. Het gegeven kenmerk: kunstmatige of natuurlijke verjonging, is maar een relatief gegeven. Bovendien is natuurlijke verjonging veelal arbeidsintensiever en duurder dan planten op een grote vlakte, zodat de namen van de categorieën niet juist blijken te zijn gekozen. Natuurlijke verjonging is voorts geen garantie voor natuurlijk bos: zeeden, Pinus strobus, douglas verjongen zich best, om maar niet te spreken van Amerikaanse vogelkers. Omgekeerd zijn er technische hoogstandjes nodig om een natuurlijke verjonging van perfect inheemse soorten als zwarte populier, schietwilg en esp te verkrijgen.

Maar ook al is het moeilijk om een scherpe lijn tussen de twee categorieën te trekken, toch is het duidelijk dat er in de "normale" bosbouw allerlei schakeringen van minder tot meer natuurlijk te onderscheiden vallen, en daarom kan het geen kwaad hier een tweedeling aan te brengen; als we ons daarbij maar realiseren dat een meer "natuurlijk" bosbeheer nog niet automatisch ertoe leidt dat de natuurwaarden van dat bos ook hoger zullen zijn. Het is de oude controverse tussen "naturgemässe Waldbau" en "Holzackerbau", een bron van eindeloze discussies in Midden-Europa, een controverse die in Nederland nooit zo sterk is uitgeleefd, misschien mede omdat onze bossen er te jong voor waren.

Rechts van deze twee categorieën die het minder of meer natuurlijke "normale" bosbeheer omvatten, plaatst KB dan nog weer drie typen met steeds verder afnemende menselijke invloed; daarvan heeft in Nederland slechts de eerste, het "bijna natuurlijke bos" enige vertegenwoordigers. Alle Nederlandse bossen zitten dus in slechts vier categorieën.

Het is goed te signaleren dat dit een indeling is naar verschijningsstype. Daar dwars overheen kan men een indeling maken naar bestemming (wat dan een daaraan aangepast beheer moet meebrengen), dat wil zeggen naar bedrijfsdoeltype. Men zou elk stuk bos, en zelfs een stuk blote polderbodem, het bedrijfsdoeltype "natuurbos" kunnen geven. Een algemeen geaccepteerde nomenclatuur voor deze twee typologieën is wenselijk. Kritisch Bosbeheer heeft daarvoor zeker een bijdrage geleverd, ook al lopen in het gegeven schema de twee typologieën nog iets door elkaar.

De verguisde "dennenakkers"

Een aparte bespreking verdient het grootschalige grovedennenbos, al is het alleen maar omdat het veel voorkomt. Kritisch Bosbeheer is er welliswaar vrij zwijgzaam over, maar van andere zijden en zelfs van bosbouwzijde wordt er denigrerend over "dennenakkers" gesproken als zouden die het nadir van natuurlijkheid vormen. Toegegeven, ze zijn destijds heel kunstmatig op rechte rijen geplant met in de kwekerij geteeld plantsoen, maar het valt te betwijfelen of een spontaan dennenbos ter plaatse er zo essentieel anders had uitgezien, bijv. na het spontaan koloniseren van een hel of een zandverstuiving. Als men heel zuiver in de leer wil zijn zou men kunnen tegenwerpen dat die hel en zandverstuivingen mensenwerk zijn en dat het resulterende bos *dus* ook niet natuurlijk kan zijn, maar Kritisch Bosbeheer lijkt zich terecht niet in dat soort subtiliteiten te willen begeven, gezien ook haar enthousiasme voor de spontane bosvormingen op de zo kunstmatige bodems van de IJsselmeerpolders.

Het laat zich verdedigen dat vele van de Nederlandse dennenbossen dicht bij het natuurlijke bos staan: de boomsoort hoort hier thuis en brengt dan ook vele inheemse dieren, planten en paddenstoelen mee; de bodemvegetatie staat soms dicht bij die van de natuurlijke loofbossen (Bannink e.a. 1973), en een zekere mate van grootschaligheid en gelijkjarigheid is voor deze boomsoort verre van onnatuurlijk. Kunstmatig zijn weliswaar de vierkante vakken en de rechte plantrijen (maar wie behalve de mens stoort zich daar aan?), de eventuele grondbewerking en de Duitse herkomst van het zaad (beide zijn ech-

ter ook zeer grove bosbouwkundige zonden), en, ergens in de toekomst, een kap die plaatsvindt voordat het bos vanzelf in elkaar stort.

Indien dus een gesloten, eensoortig en gelijkjarig dennenbos als pionierbos weinig onnatuurlijk is, hoe staat het dan met de volgende generatie? Wat zou de verdere levensloop van een natuurlijk dennenbos zijn? Het is helemaal geen vaste wet dat het spontane verval en de spontane verjonging van zo'n pionierbos van groveden beslist kleinschalig, boomsgevijs, zou moeten verlopen. Het is heel wel denkbaar dat na een middelmatige stormcatastrofe in een natuurlijk dennenbos een dennescheerderexplosie optreedt van zo'n omvang dat het dennenbos over een grote oppervlakte afsterft voordat de plaag uitdooft. Ook een enkele bosbrand hoort tot het natuurlijk patroon, en kan aanleiding zijn voor grootschalige en gelijkjarige verjonging van den. Toch zou men meestal van nature een verjonging van alleen loofbomen verwachten: eik, wat beuk, wat berk, veel lijsterbes (tenzij de den vlot verjongt op de verterende boomlijken, maar dat weten we niet).

Het is echter nog maar de vraag of deze ongetwijfeld natuurlijke successie uit natuurbehoudsoverwegingen altijd de meest wenselijke zou zijn. Natuurbehoud streeft niet (uitsluitend) naar de meest natuurlijke toestand, maar ook naar natuurlijke variatie en ook naar interessante levensgemeenschappen of soorten. Waar die verschillende doeleinden niet in elkaars verlengde liggen moet de natuurbeheerder *kiezen* en beslissen aan welke natuurwaarde hij door zijn beheerswijze de voorrang zal verlenen. In het voorbeeld van het dennenbos: als Westhoff e.a. (1959) aantonen dat zich in het oude dennenbos heel bijzondere vegetaties ontwikkelen, dan kan het uit natuurbehoudsoverwegingen aangewezen zijn om een oud dennenbos, tegen de successietendens in, heel kunstmatig en onnatuurlijk, weer met groveden te verjongen. En of dat dan gebeurt door middel van planten, zaaien of zogenaamde "natuurlijke verjonging" is maar een weinig belangrijk technisch detail, waarbij de kostenfactor best een grote rol mag spelen.

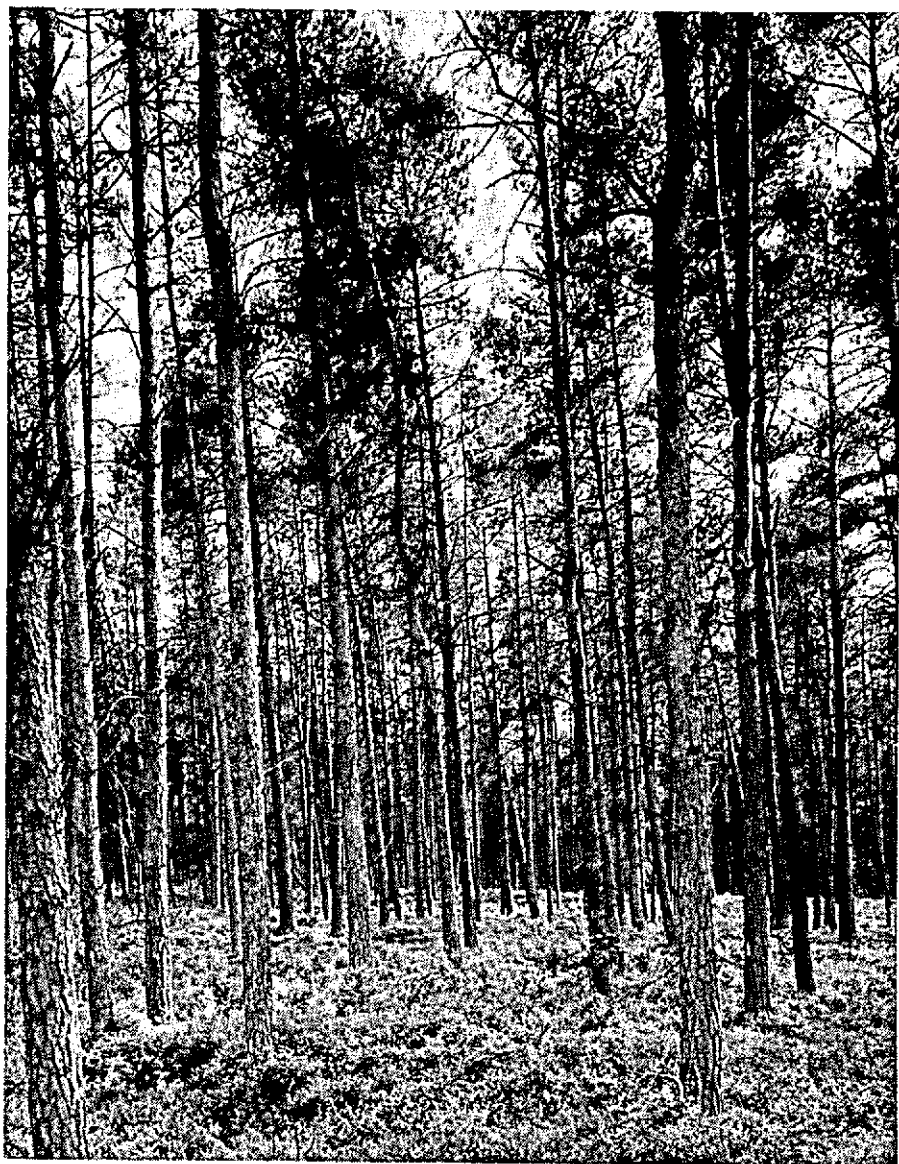
Het oerbos

Ieder is het er over eens dat het oerbos in onze streken niet meer bestaat en misschien al duizenden jaren niet meer bestaan heeft. Toch komen we er niet om heen er telkens weer over te spreken als een referentiepunt, een vergelijkingsmaatstaf. Het is wel nodig dat we ons realiseren dat we over aard en structuur van dat wat hypothetische oerbos weinig zeker weten, en er slechts bepaalde vermoedens

over kunnen hebben aan de hand van allerlei analogieën, losse gegevens en aanwijzingen; min of meer zoals een archeoloog de levenswijze van prehistorische mensen tracht te reconstrueren aan de hand van enkele potten en graven. Degeen die de meeste studie aan oerwoudresten in Europa heeft verricht is de bosbouwer prof. H. Leibundgut uit Zürich en we zijn dan ook zeer benieuwd naar zijn boek daarover dat hopelijk in 1978 zal verschijnen.

In dit licht bezien zijn de uitspraken van Kritisch Bosbeheer over het oerbos wel erg simplificerend en apodictisch. De stelling dat het oerbos altijd zeer kleinschalig is moet als zo'n simplificatie worden beschouwd. Reeds in de vorige paragraaf werd betoogd dat er allerlei mechanismen kunnen zijn (wind,

bastkever, brand) die tot grootschalige catastrofes en daarmee tot grootschalige natuurlijke verjongingen kunnen leiden. Catastrofen als het omwaaien van het Haagse Bos, een zeer grootschalige zaak, zijn in de tijdschaal van het bos niet zeldzaam. Zelfs de stelling dat het oerbos vol rot hout en holle bomen is, hoe plausibel ook, blijkt niet steeds op te gaan. De grootste vondst van subfossiel eikehout in Europa is bij Bittersfeld in de DDR, waar men op grote schaal 5000 jaar oude stammen tot finer verwerkt; men vindt daar eigenlijk niet meer rot in de stammen en takken dan in bomen uit moderne cultuurbossen (Scheiber en Wagenführ, 1976). Mischien moeten we ook in dit geval het frequent optreden van catastrofes veronderstellen.

Dennenbossen toch niet zo onnatuurlijk.

Foto: De Dorschkamp

Men kan zich slecht aan de indruk onttrekken dat het verjongingsverloop in het vroegere oerbos zich niet voorspelbaar volgens ijzeren wetten afwikkelde, maar sterk van toevallige zaken afhankelijk was: aard en tijdstip van de storm, grootte en aard van de ontstane opening in het kronendak, al of niet optreden van een zaadjaar, aard van toevallig aanwezige bodem- en struikvegetatie, al of niet verwonding van de bodem, optreden van een Insektenplaag of brand, al of niet beïnvloeding door de altijd aanwezige prehistorische mens. Met ander woorden, vele verschillende processen van spontane verjonging kunnen met recht aanspraak maken op het predicaat "natuurlijk". De natuur heeft blijkbaar een brede speelruimte, en men zou daaraan de conclusie kunnen verbinden dat door de mens beïnvloede vegetaties niet per se minder natuurwaarde zullen hebben dan de 100% natuurlijke vegetaties. De praktijk wijst dat ook uit.

Scheiden of verweven

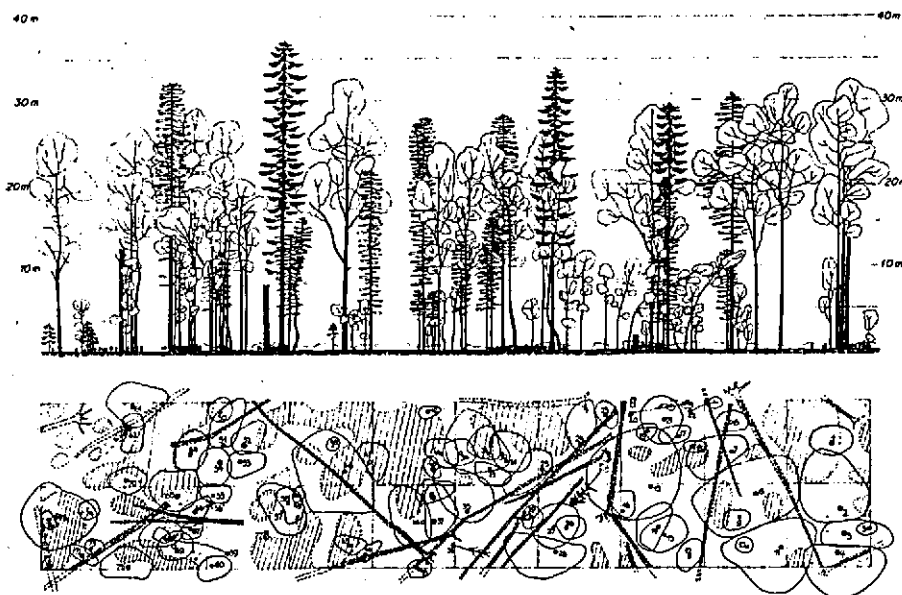
De Landelijke Werkgroep Kritisch Bosbeheer is een pressiegroep van natuurbeschermers. Het is dus volledig in orde dat zij opkomt voor "meer natuurbehoud in het bosbeheer", voor "meer natuur in het bos". Als zij dat doet met originele argumenten is dat des te beter. Dit zijn trouwens zaken waarvoor in brede bosbouwkringen veel begrip kan worden gevonden. Zelfs een zekere eenzijdigheid in de argumentatie valt haar niet kwalijk te nemen. Het is immers geheel in orde dat een advocaat uitsluitend de belangen van zijn eigen cliënt verdedigt; als daar iets

tegen in gebracht kan worden dan moet de advocaat van de tegenpartij dat maar doen.

De groep zit echter zowel tactisch, strategisch als zakelijk fout in zoverre zij het "multiple use"-bos ontkent en verwerpt. Zij pleit voor een radicale ruimtelijke scheiding tussen "produktiebossen" en "natuurbossen", zelfs tot op het niveau dat ze onder twee verschillende ministeries zouden moeten vallen - een volstrekt kunstmatige scheiding, die geen recht doet aan de aard van het bos in onze luchtstroken en die in ons dichtbevolkte land niet haalbaar is. Daarbij het volgende citaat:

"Als we met de beperkte ruimte zoveel mogelijk functies door het landschap willen laten vervullen dan is meervoudig ruimtegebruik en de onderlinge verweving van functies onontkoombaar" (Uit de reactie van de Werkgemeenschap Landschapsecologisch Onderzoek op de Nota Landelijke Gebieden, 1977).

Het "multiple use" of "veel-doelen-bos" nu is bij uitstek een voorbeeld van geslaagde verweving van functies - dat wil zeggen, in ons vegetatiegebied. In andere landen, onder andere natuurlijke en culturele omstandigheden, is dat veel minder of in het geheel niet realiseerbaar. In Nieuw Zeeland bijvoorbeeld, met een niet eens zo sterk verschillend klimaat is een bijna absolute scheiding tussen produktiebos (geplant, exotische dennen) en natuurlijk bos noodzakelijk, wil men iets van de natuur redden. Er zijn nl. nauwelijks beheerswijzen bekend die exploitatie van het natuurlijke bos toelaten zonder het geheel te vernielen, terwijl daartegenover de zeer produktieve geplante dennenbossen vrijwel niets met

Twee fasen uit het gebergte oerbos (Zukrigl e.a. 1963)

de Nieuwzeelandse flora en fauna te maken hebben. Ruimtelijke en functionele scheiding is daar een heel goede zaak.

Daarentegen hebben in onze streken het zuivere produktiebos en het zuivere natuurbos zeer veel eigenschappen gemeen, en dat maakt het "veel-doelen-bos" mogelijk. Men kan het dan ook wel beschrijven als het bos waar alle functies aan hun trekken komen, maar geen voor 100%. Elk doet een stapje terug teneinde de ander ruimte te geven, en daarmee kan het totale maatschappelijke nut gemaximaliseerd worden. Misschien is het onkunde met het echte beheer van het Nederlandse bos, misschien is het de (hierboven gepardonnerde) eenzijdigheid van Kritisch Bosbeheer, dat zij niet refereert aan de stappen die de houtproductie in de praktijk van de Nederlandse bosbouw geregeld terug doet ten bate van het veel-doelen-bos: afzien van bemesting, ontwatering en grondbewerking als maatregelen die een irreversibele wijziging in de standplaats aanbrengen, veelvuldig afzien van het gebruik van de meest produktieve boomsoort, verlengen van de omloop boven de economisch meest voordelige leeftijd etc.

Het veel-doelen-bos is geen dogma of eenheidsoplossing. Natuurlijk zal het er anders gaan uitzien naarmate men aan de ene dan wel aan de andere functie de hoogste prioriteit geeft. Daarnaast is er zeker lokaal ook ruimte voor bossen met een eenvoudige doelstelling: bosreservaten voor de wetenschap, zonder produktie en met beperkte recreatie; parkbossen voor maximale recreatie; produktiebossen voor maximale houtproductie. Tezamen kunnen deze bosstypen een beeld bieden van boeiende, want zinvolle variatie.

Het veel-doelen-bos is een realiteit in Nederland:

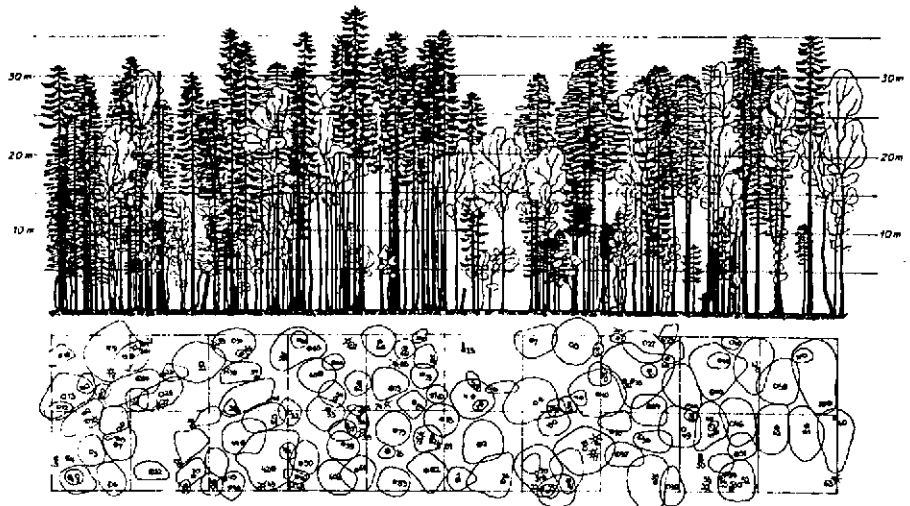
een bos moet hier al zeer jong of zeer slecht beheerd zijn wil het niet enige natuurwaarden herbergen. Deze kunnen toenemen bij toenemende leeftijd en beter beheer.

Bosreservaten

Kritisch Bosbeheer heeft zonder meer gelijk wanneer het stelt dat het cultuurbos de verreweg interessantste twee fasen uit de dynamiek van het natuurlijke bos mist; de vervalfase van de overrijpe opstand en de daar al of niet direct aan gekoppelde spontane verjongingsfase. Of deze fasen grootschalig dan wel kleinschalig optreden is niet belangrijk; in beide gevallen zijn ze gelijkelijk interessant en waardevol. De kennis van het verloop van deze processen in onze bossen is minimaal, zoals hierboven reeds vermeld werd, en er is alle reden om te verwachten dat een nadere studie ervan allerlei verrassingen op zal leveren en onze kennis van het bos als geheel, van de bomen en andere bosorganismen zal verrijken.

Een precieze bestudering van deze processen is niet alleen voor de biologie, de vegetatiekunde en de archeologie in hun algemeenheid van belang, maar ook rechtstreeks voor de bosbouw zelf. Wat dat betreft heeft de Nederlandse bosbouw een achterstand; in Duitsland vroeg de bosbouwer Hesmer reeds in 1934 om de instelling van een netwerk van "Naturwaldzellen", op basis van een serie boswetenschappelijke vraagstellingen die vrijwel alle nu nog geldig zijn. In verscheidene delen van het land is zo'n netwerk na de oorlog ook inderdaad tot stand gekomen.

In Zwitserland is het de hoogleraar bosbouw prof.

H. Leibundgut die heeft gesteld dat de "boskunde", de kennis van het bos zelf in zijn eigen ontwikkeling, de basis hoort te vormen van de houtteelt. De studie van oerbosresten vormt daarbij een essentieel onderdeel van de "boskunde", en het is aan Leibundgut's initiatief en energie te danken dat in Zwitserland nu reeds vijfendertig bosreservaten ingesteld zijn onder de supervisie van de afdeling Waldbau van de Eidgenössische Technische Hochschule. De bossen in deze reservaten worden intensief bestudeerd om de eigen dynamiek en spontane ontwikkelingstendenzen van de gehele levensgemeenschap te leren kennen.

Ook in Oostenrijk (Zukrigl e.a. 1963) en elders zijn het de bosbouwers die de oerbosresten intensief bestuderen.

Ongetwijfeld vormen niet of nauwelijks gestoorde bossen, ondergebracht in bosreservaten, het mooiste studiemateriaal; voor zover de studie echter meer is gericht op een proces dan op een toestand, is er geen enkele reden waarom niet ook bossen met een sterk door de mens bepaalde historie bruikbaar zouden zijn.

De vorming van een serie bosreservaten in verschillende bostypen waarin, al of niet na een overgangsbehandeling, de natuur zijn eigen koers kan volgen, lijkt daarom in Nederland een heel goede zaak. Gezien de te verwachten variatie aan processen ook bij één en dezelfde uitgangssituatie kan daarbij niet met een paar hectaren volstaan worden.

Conclusie

Kritisch Bosbeheer heeft zich in diverse publikaties sterk afgezet tegen de bosbouwers, om redenen waarvan men moet hopen dat ze tenminste bij de groep zelf enigszins duidelijk zijn. Iets van de door deze handelwijze opgewekte irritatie is in de bovenstaande reactie nog wel merkbaar.

Zakelijk heeft de groep nogal eens naast de roos geschoten. Dat neemt niet weg, dat ze een belangrijk en verwaarloosd thema aan de orde heeft gesteld, nl. de vraag welke beheersmaatregelen nodig zijn om de natuurwaarden van een bos te vergroten en maximaal te maken. Die vraag is even legaal en noodzakelijk als de vraag welk beheer nodig zou zijn voor maximale houtproductie of voor maximale recreatie.

Wil men methoden weten voor een maximale houtproductie (bij minimale kosten etc.) dan hoeft men slechts een la open te trekken en de relevante rapporten, adviezen en onderzoekresultaten pullen eruit. Daarbij moet wel vermeld worden, dat deze slechts konden ontstaan op basis van een nog veel

brede literatuur die de wetmatigheden en processen van het bos zelf tot onderwerp had.

Ook voor het maximaliseren van de recreatiefunctie van het bos zijn er zo langzamerhand wel heel wat richtlijnen beschikbaar, vanaf de aanleg van parkbossen, recreatiewegen, plasvijvers en ligweiden, tot het simpele uitzetten van een witte, een rode en een blauwe wandelroute.

Wil men echter de natuurwaarde van een bosgebied maximaliseren dan heeft de beheerder daarvoor maar weinig concrete methoden tot zijn beschikking. Het ophangen van nestkasten is bijna de enige gerichte, maar wel erg beperkte, maatregel voor dit doel. Daarnaast behelpt hij zich met maatregelen in de sfeer van het wildbeheer en met wat minder gebruik van exoten en enige verlenging van de omloop, misschien zonder daarvan precies het effect te kennen. Het is duidelijk dat er naast deze wat vage en weinig specifieke methoden behoefte is aan meer inzicht in de mogelijkheden tot vergroting van de natuurwaarde van de bossen. Wat kan bv. gedaan worden om de weinig interessante eerste ontwikkelingsfase van een jong bos te verkorten? Wat zijn, heel belangrijk, nu precies de criteria voor de natuurwaarde van een bos? Vragen genoeg.

Het stichten van bosreservaten, hoe wenselijk ook, is slechts een gedeeltelijke oplossing.

Literatuur

- Bannink, J. F., H. N. Leijs en I. S. Zonneveld. 1973. Vegetatie, groeiplaats en boniteit in Nederlandse naaldhoutbossen. Bodemkundige Studies Stiboka nr. 9.
- Bos, J. van den, en L. Oldenkamp. 1978. De bosbouw in een samenleving. Ned. Bosb. Tijds. 50 (1/2): 3-12.
- Scheiber, Chr., und R. Wagenführ. 1976. Subfossiles Eichenrundholz: Aufkommen, Eigenschaften und Verwendung in der DDR. Holztechnologie 17 (3): 133-139.
- Staatsbosbeheer. 1974. Verkenning bosbezoek in Nederland. Onderzoeknotities afd. recreatieonderzoek, december 1974.
- Staatsbosbeheer. 1977. De recreatieve trek uit de regio naar Drentse bossen. Bos en Recreatie 9. Staatsbosbeheer, Austerlitz, februari 1977.
- Westhof, V., M. F. Mörzer Brujns and S. Segal. 1959. The vegetation of Scottish pine woodlands and Dutch artificial coastal pine forests; with some remarks on the ecology of *Listera cordata*. Acta Bot. Neerl. 8 (4).
- Zukrigl, K., G. Eckhart and J. Nather. 1963. Standortkundliche und waldbauliche Untersuchungen in Urwaldresten der niederösterreichischen Kalkalpen. Mitt. forstl. Bundes-Versuchsanst. Mariabrunn 62. 245 pp.